

УДК: 141:59(091)

Аристотел

Историја на животните

книга Алфа (I), глава прва (486a5 – 488b29)

Елена Џукеска

Институт за класични студии
Филозофски факултет
Универзитет Св. Кирил и Методиј, Скопје

elena@zfz.ukim.edu.mk, elena.dzukeska@gmail.com

486a5 Од составните делови¹ на животните, едните се несложени, тоа се тие што се делат на еднообразности², како на пример месо на парчиња месо, а другите се сложени, тоа се тие што

¹ Аристотел го користи терминот (*τό*) *μόριον* ‘честичка, дел, парче’ во поширока смисла и универзално, односно со него ги означува сите единици во телото на еден жив организам, од најмали честички и клетки до сложени ткива, органи, системи. Затоа, се чини неопходно да се преведе со синтагмата „составен дел“.

² *Еднообразности* е превод на терминот (*τά*) *ὁμοιομερῆ*, супстантивизирана придавка, сложенка со прв дел *ὁμοῖος* ‘еднаков, ист, налик’ и втор дел (*τό*) *μέρος* ‘дел’. Иако во современата наука се користи грцизмот „хомеомерен“, сепак при преведувањето на македонски, имајќи го предвид оригиналниот Аристотелов контекст, е соодветно да се употреби сложенката „еднообразност“, изведена од придавката „еднообразен“, за да се потенцира значењето „што има делови еднакви помеѓу себеси и еднакви со целото“. Употребата на множината од оваа именка, што не е вообичаено за современиот македонски јазик, е сепак неопходна за да се пренесе принципот на супстантивизација не само како форма туку и како суштина.

се делат на разнообразности³, како на пример раката, таа не се дели на парчиња рака, или лицето на парчиња лице.⁴ Од нив, некои се нарекуваат не само делови, туку членови. Такви се оние делови што, иако се цели, содржат други делови во себеси, како глава, нога, дланка, рака како целина и гради; сиве овие се цели делови и содржат други составни делови. Сите разнообразности се состојат од еднообразности, на пример раката се состои од месо, жили и коски. На некои од животните сите составни делови им се исти едни со други, на некои поинакви. Некои од составните делови се исти според вид, на пример носот и окото на еден човек со носот и окото на друг човек, или месо со месо, коска со коска. На истиот начин и кај коњот и кај другите животни, оние (*составни делови*) за коишто велеме дека се исти според вид со соодветните (*составни делови*); слично, како што целото се однесува кон целото, така и секој од составните делови кон секој (*од составните делови*). Или пак, исти се, но се разликуваат во поглед на прекумерноста и недостатокот, како што е тоа на пример кај оние што се од ист род. Под род подразбирам, на пример, птица или риба; и едното и другото си имаат различност во поглед на родот, но има и повеќе видови⁵ риби и птици. Повеќето составни делови кај нив се разликуваат **486b** според спротивностите на каквостите⁶, како боја или облик, или дали се повеќе или помалку засегнати со тоа, понатаму дали се

³ Разнообразности е антоним на еднообразности и се однесува на грчкото (*τά ἀνομοιομερῆ*, супстантивизирана придавка, сложенка со прв дел *ἀν-ομοῖος* 'нееднаков, различен' и втор дел (*τό*) *μέρος* 'дел'.

⁴ Синтагмите *парчиња месо*, *парчиња рака*, *парчиња лице* во оригиналниот текст кај Аристотел се едноставно форми на акузатив множина од соодветните именки *σάρκας* од *σάρξ* 'месо', *χεῖρας* од *χεῖρ* 'рака', *πρόσωπα* од *πρόσωπον* 'лице'.

⁵ Со *род* се преведува грчкиот термин (*τό*) *γένος*, а со *вид* грчкиот термин (*τό*) *εἶδος*. Но, треба да се напомене дека Аристотел не ги употребува овие термини на истиот начин како што денес се употребуваат латинските *genus* и *species* во биологијата.

⁶ Во оригиналниот текст стои *τῶν παθημάτων ἐναντιώσεις*. И на други места Аристотел го употребува зборот (*τό*) *πάθημα* како синоним за (*τό*) *ποιόν* 'каквост'.

многу или малку, па во поглед на големината и малоста и општо земено во поглед на прекумерноста и недостатокот. На пример, некои од нив имаат меко ткиво, некои цврсто. Некои имаат долга муцка, други кратка, некои имаат многу перја, други малку. Дури и меѓу овие, кај некои од нив има едни делови, кај други други, на пример едни имаат канци, а други немаат, едни имаат кикиришка, други не. Но, така да се каже, повеќето, и тоа оние делови од коишто се состои сета маса, или се исти или се разликуваат според спротивностите, односно во поглед на прекумерноста и недостатокот; зашто „повеќе“ и „помалку“ би можело да се сметаат за прекумерност и недостаток. Некои од животните имаат составни делови што не се исти ниту според вид ниту во поглед на некоја прекумерност и некој недостаток, туку според сооднос, како што е случајот помеѓу коската и рибната 'рскавица, ноктот и копитото, раката и клештата, перото и крлушката. Она што е за птицата перото, тоа е за рибата крлушката. Значи, во поглед на составните делови што ги имаат сите животни, на ваков начин тие се инакви или исти, а исто и во поглед на положбата на деловите; зашто многу животни ги имаат истите делови, но не им се исто поставени, **487a** на пример, цицки едни имаат на градите, а други на колковите. Еднообразностите пак, едни се меки и влажни, други суви и цврсти; што се однесува до влажните, тие се (*влажни*) или општо земено или сè додека се во природната средина, а такви се крвта, лимфата, салото, лојот, мозокот, семето, жолчката, млекото, кај оние што го имаат, месото и она што им соодветствува ним, а кон ова на различен начин и излучувањата, како слузта и талозите од цревата и мочниот меур; што се однесува до сувите и цврстите, такви се жилата, кожата, вената, влакното, коската, 'рскавицата, ноктот, рогот (истоимен е во однос на родот⁷, зашто поради обликот и целото се вика рог), како и сè она што им соодветствува ним.

⁷ Фразата *во однос на родот* е превод на *πρὸς τὸ γένος*. Но, има и друга варијанта во ракописите, *γὰρ τὸ μέρος*, и ако се прифати таа, тогаш преводот би гласел *овој дел*. Сп. го изданието на Бекер (*Aristotelis opera ex recensione Immanuelis Bekkeri, Tomus IV, Historia animalium, Oxonii e typographeo academico 1837*) и изданието на Пек, *Aristotle, Historia animalium, in three volumes, I, with an English translation by A. L. Peck,*

А, кај животните има разлики и во поглед на живеењето, активностите, однесувањето и составните делови, за коишто најпрвин ќе кажеме нешто општо, а потоа ќе се задржиме внимателно на секој род. Разликите во поглед на живеењето, однесувањето и активностите се такви, што некои од животните се водни, а други сувоземни; водните, пак, се од два вида, едни што живеат и се хранат во вода, внесуваат и испуштаат вода и не можат да живеат лишени од неа, каков што е случајот со многу од рибите; и други што се хранат и престојуваат во вода, но не внесуваат вода, туку воздух и раѓаат надвор. Многу од таквите животни имаат нозе, како видрата, дабарот, крокодилот, или крила, како буравесникот, нуркачот, или немаат нозе, како водната змија. Некои животни се хранат во вода, не можат да живеат надвор, па сепак не внесуваат ниту воздух, ниту вода, како жаркарите и остригите. Од водните, едни се морски, други речни, трети езерски, четврти мочуришни, како жабата и дождеалецот. Од сувоземните животни, едни внесуваат и испуштаат воздух, што се нарекува вдишување и издишување, како човекот и сите сувоземни животни што имаат бели дробови; други не внесуваат воздух, а живеат и се хранат на земјата, како осата, пчелата и другите инсекти. Ги нарекувам инсекти, оние што имаат засеци на телото, на горниот дел или **487b** и таму и на предниот дел. А многу од копнените животни, како што реков, наоѓаат храна во водата, додека од водните, што внесуваат морска вода, ниедно (*не наоѓа храна*) на земјата. Некои од животните прво живеат во вода, а потоа преминуваат во друг облик и живеат надвор, како на пример ларвите во реките, од нив настанува штркелот⁸. Понатаму, едни животни се постојани, а други

London – Cambridge, MA, William Heineman LTD – Harvard University Press, 1965.

⁸ Фразата како на пример ларвите во реките, од нив настанува штркелот е превод на оригиналниот текст οἶον ἐπὶ τῶν ἐν τοῖς ποταμοῖς ἐμπίδων· γίνεται γὰρ ἐξ αὐτῶν ὁ οἶστρος, така како што е цитиран во изданието на Бекер, *op.cit.* Но, ова место е проблематично, очигледно поради оштетувањата, па во различни ракописи се реставрира различно. Во изданието што го има подготвено Пек, *op.cit.*, грчкиот текст гласи вака: οἶον ἐπὶ τῶν ἀσκαρίδων· «καὶ γὰρ αὐταὶ τὸ μὲν πρῶτον» ἐν τοῖς ποταμοῖς «ζῶσιν, ἔπειτα μεταβάλλει αὐταῖς ἢ μὀρφη καὶ» γίνεται ἐξ αὐτῶν «ἢ ἐμπὶς καὶ ζῆ

се преместливи⁹. Постојаните ги има во водата; меѓу сувоземните нема постојани. Во водата има многу што живеат сраснати за нешто, како што се многу видови остриги. Се чини дека и сунѓерот има некакво такво чувство; показател за тоа е дека тешко се отцепува, освен ако не дојде до некое тајно преместување, така да се каже. Некои пак и сраснуваат и се ослободуваат, како на пример еден род од таканаречените жаркари; имено, некои од нив ноќе се ослободуваат и пасат. Многу се слободни, па сепак се неподвижни, како на пример остригите и таканаречените крлежи. Некои се пливачи, како рибите, мекотелите и раковите, на пример јастозите. Некои пак одат, како родот на крабите, којшто е воден (*род*), а сепак природно може да оди. Кај сувоземните, едни имаат крилја, како птиците и пчелите, при што тие се такви на различен начин, други пак имаат нозе. А од тие што имаат нозе, некои одат, некои се влечат, а некои ползат. Нема такво (*животно*) што има само крилја, како што рибата на пример само плива, зашто и животните со крилја од кожа одат, и лилјаците имаат нозе, па и фоката има неразвиени нозе. А, меѓу птиците има некои што се со слаби нозе, и за таквите поради тоа се вели дека се без нозе; тоа пиленце е одличен летач. Практично и другите што личат на него се добри летачи, а имаат слаби нозе, како ластовичката и дрепанидата¹⁰. Сите

ἔξω», и на англиски: *The bloodworms are an instance of this: at first they live in the rivers, then their shape changes and the gnat develops out of them and lives away from the water.* Доколку ја прифатиме оваа емендација, тогаш на македонски реченицата би гласела: *како на пример ларвите, коишто и самите најпрвин во реките живеат, а потоа им се менува обликот, и се создава комарец, од нив и живее надвор.*

⁹ *Постојани и преместливи* се термини со коишто се опишува способноста на животните да се движат во однос на местото. Во грчкиот оригинал се употребени придавките *μόνιμος* и *μεταβλητικός*, коишто со својата семантика повеќе се однесуваат на способноста за правење промена општо земено отколку на способноста за движење.

¹⁰ *Дрепанида* е транскрипција за грчкото *δρεπανίς*, птица што своето име можеби го добила според зборот (*τό*) *δρέπανον* 'срп', поради изгледот на раширените крилја и начинот на летање. Можеби се работи за птица од родот на пиштарките, *Apodidae*, птици без нозе, односно со многу слаби нозе.

тие имаат слично однесување и слични крилја и по изгледот се блиски едни со други. Пиштарката може да се забележи во текот на целата сезона, а дрепанидата, само кога врне летно време; тогаш може да се види и да се фати, инаку општо земено оваа птица е ретка. Многу од животните и одат и пливаат.

И вакви разлики има во живеенето и активностите. Некои **488a** од нив живеат во групи, а некои сами, и оние што имаат нозе, и оние што имаат крилја, и оние што пливаат, а некои пак се и такви и такви. И од оние што живеат во групи и од оние што живеат сами¹¹, некои се општествени¹², а некои живеат раздвоено. Во групи живеат, на пример, кај крилестите, родот на гулабите, жеравот, лебедот (од птиците со извиени канци, ниедна не живее во група), а кај оние што пливаат, многу родови риби, како на пример, оние што ги викаат брзи, туните, скушите, сардините. Човекот е и таков и таков. Општествени се тие што имаат една заедничка работа за сите, што не е секогаш случај кај животните што живеат во група. Такви животни се човекот, пчелата, осата, мравката, жеравот. Некои од нив имаат предводник, некои живеат без предводник, така на пример, жеравот и родот на пчелите имаат предводник, а мравките и безброј други немаат предводник. Некои се постојано во една област, и оние што живеат во стада, и оние што живеат сами, а некои го менуваат местото на живеење. Потоа, едни се месојади, други плодојади, а трети сештојади, а ги има и со посебна исхрана, како на пример, родот на пчелите и пајациите; имено, тие како храна ползуваат мед и нешто малку друго слатко, а пајациите пак живеат од ловење муви, трети пак се хранат со риби. Потоа едни ја ловат храната, други ја собираат, трети, не. Па, едни градат живеалишта, а други немаат живеалишта, со живеалишта се на пример кртот, глушецот, мравката, пчелата, а пак без живеалишта се многу од

¹¹ Според некои редактори, фразата *и од оние што живеат сами*, во грчкиот оригинал *καὶ τῶν μοναδικῶν*, треба да се исфрли од текстот. Сп. го изданието на Пек, *op.cit.*

¹² Зборот *општествени* се однесува на *τὰ μὲν πολιτικά*. Аристотел ја употребува придавката *πολιτικός*, којашто е изведена од именката *πόλις* 'град-држава', и за да го опише животот на животните, очигледно со едно пошироко значење, кое произлегува од фактот дека градот, односно државата е пред сè заедница.

инсектите и четвороножните животни. Понатаму, во поглед на местото, едни живеат во дупки, како гуштерот, змијата, а други над земјата, како коњот, кучето [едни имаат дупка, а други немаат]¹³. Некои животни живеат ноќе, како бувот, лилјакот, а други на дневна светлина. Понатаму, некои се припитомени, некои диви, па некои секогаш питоми, како човекот и маската, а други секогаш диви, како на пример, леопардот и волкот; некои пак лесно можат да се припитомат, како слонот; или на друг начин, сите родови што се питоми ги има и како диви, на пример коњи, говеда, свињи, луѓе, овци, кози, кучиња. Некои прават шумови, па едни се безгласни, а други испуштаат гласови, а од нив едни можат да зборуваат, а други немаат обликуван говор, едни се разговорливи, а други молчаливи, **488b** едни се распеани, а други не; но, заедничко за сите е дека најмногу пеат и зборуваат во време на парење. Потоа, некои живеат во полињата, како гулабот гривнаш, некои во планините, како пупунецот, некои пак живеат меѓу луѓето, како питомиот гулаб. Некои се сладострасни, како на пример родот на еребиците и петлите, а други пак се воздржани, како родот на врановидните птици; имено, овие ретко пристапуваат кон парење. Од морските пак, некои живеат на отворено море, некои покрај бреговите, а некои на карпи. Понатаму, едни се подготвени за одбрана, а други се претпазливи; подготвени за одбрана се оние што или напаѓаат или се бранат со борба, кога се загрозени, а претпазливи се тие што, за да не настрадаат некако, самите во себеси се засолнуваат.

Вакви разлики, пак, покажуваат (*животните*) во однос на однесувањето. Некои се кротки, малодушни и не се противат, како говедото, некои се расрдени, се противат и се глупави, како дивата свиња, некои се внимателни и плашливи, како еленот, белиот зајак, некои се ништожни и злобни, како змиите, некои се слободни, храбри и благородни, како лавот, некои се чистокрвни, диви и злобни, како волкот; благородно (*животно*) е она што е од добар

¹³ Фразата *едни имаат дупка, други немаат* е превод за оригиналното *καὶ τὰ μὲν τρηματώδη τὰ δ' ἄτρητα*. Но, интерпретацијата на оваа фраза е проблематична во контекст на класификацијата од аспект на тоа во какви живеалишта живеат животните, а самите придавки имаат пасивно значење. Затоа некои интерпретатори сметаат дека таа не му припаѓала на оригиналниот текст. Сп. го изданието со превод на англиски од Пек, *op.cit.*

род, а чистокрвно е она што не се оддалечува од својата природа. Па, едни се безобзирни и штетници, како лисицата, а други се срдечни, пријатни, се умилкуваат, како кучето, едни се кротки и питоми, како слонот, а други се срамежливи и претпазливи, како гуската, трети се завидливи и кокетираат, како паунот. Човекот е единственото расудливо животно. Многу (*животни*) имаат способност за паметење и учење, но ниедно друго, освен човекот, не може да се потсетува. Во врска со однесувањето и живеењето на секој од родовите подоцна ќе биде образложено подетално.